

نشر کا نامہ

سرشناسه : موحد، محمد علی، ۱۳۰۲-

مشخصات نشر : تهران: نشر کارنامه، ۱۴۰۴.

فروست : کارنامه نقد و نظر؛ ۶.

وضعیت فهرست نویسی : فیا.

Movahhed, Mohammad Ali — Notebooks, Sketchbooks, etc.

رده‌بندی دیویی : ۸۶۲/۸ فا ۸

اطلاعات رکورد کتاب شناسی : فیپا.

کارنامه نقد و نظر

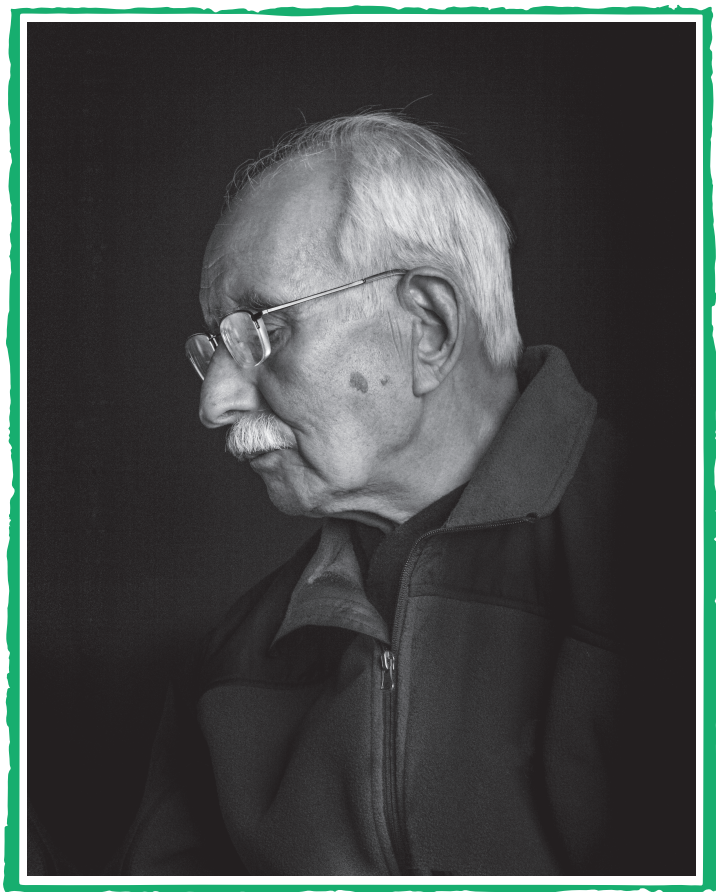

به یاد محمد زهرایی

• ۱۳۹۲-۱۳۲۸ •

بنیان‌گذار نشر کارنامه

بِرگ و با

المفاتيح بدرک و بابا

درباب تاریخ، حقوق و اندیشه

محمد علی موحد

تهران، ۱۴۰۴

دریاب تاریخ: حقوق و اندیشه محمد علی موحد

آماده سازی کارگاه نشرکارنامه

واحد ویرایش مجید رنجبر، سید محمدحسین میرقزائی و مینو مدنی
حروف چینی زهره جعفریور

واحد گرافیک 12 استودیو دوازده

فریبا رهدار

طراحی عنوان و جلد سهیل حسینی
عکس صفحه ۶ ماهور زهرایی

ناظر چاپ محسن حقیقی
لیتوگرافی فرایند گویا
چاپ غزال
صحافی علی

چاپ اول، ۱۴۰۴ ۵۵۰ نسخه

همه حقوق چاپ و نشر این اثر انحصاراً برای نشرکارنامه محفوظ است.
هرگونه استفاده از کتاب آرایشی و عناصر آرایشی این کتاب اکیداً ممنوع است، همچنین هر نوع استفاده تجاری از این اثر یا تکثیر آن به هر صورت (چاپ، فتوکپی، کتاب صوتی و الکترونیک و نشر در فضای مجازی)، کلاً و جزئاً، ممنوع است و پیگرد قانونی دارد.

مراکز پخش و فروش:

پخش کارنامه، خیابان شهید باهنر (نیاوران)، شماره ۱۳۵، تلفن: ۳۶۱۱۷۹۸۵، ۳۶۱۱۷۹۸۶ و ۳۶۱۲۶۴۹۱۵۱
فروشگاه بزرگ شهر کتاب نیاوران با همکاری نشرکارنامه، خیابان شهید باهنر (نیاوران)، شماره ۱۳۷
تلفن: ۲۲۲۸۵۹۶۹ • فکس: ۲۲۸۰۸۱۹۲

نشرکارنامه: خیابان کریم خان زند، تقاطع میرزای شیرازی، شماره ۱۱۱، واحد یک، تهران: ۱۵۹۷۹۸۵۷۳۱، تلفن: ۸۸۹۰۴۰۸۳

www.karnamehpub.com

فهرست

- یادداشت ۱۵
- خواب آشفته نفت ۱۹
شامل سه دیباچه به ترتیب بر چاپ نخست حلقه‌های دوم، سوم و
اول خواب آشفته نفت است که در سال‌های ۱۳۷۸، ۱۳۸۳ و ۱۳۹۳
توسط نشر کارنامه منتشر شده است.
- یاد گذشته و اندیشه آینده ۹۷
یادداشت نویسنده بر دومین مجموعه مقالات خود به نام یاد گذشته و
اندیشه آینده: در تاریخ ایران و صنعت نفت ایران است که نشر نگاره
آفتاب در سال ۱۳۹۴ منتشر کرده است.
- در کشاکش دین و دولت ۱۰۳
دیباچه چاپ نخست است که نشر ماهی در سال ۱۳۹۸ منتشر کرده
است.

- ۱۱۱ ابن بطوطه
پیش‌گفتار بر چاپ نخست تک‌نگاری دربارهٔ ابن‌بطوطه است که
انتشارات طرح نو در سال ۱۳۷۶ منتشر کرده است.
- ۱۱۷ سفرنامهٔ ابن بطوطه
بخش اول، مقدمهٔ مترجم بر سفرنامهٔ ابن‌بطوطه است که بنگاه ترجمه
و نشر کتاب در سال ۱۳۳۷ منتشر کرده است. بخش دوم، دیباچه بر
چاپ پنجم آن است که انتشارات آگاه در سال ۱۳۷۰ به چاپ رسانده
و بخش سوم نیز دیباچه بر ویراست آخر آن است که نشر کارنامه در
سال ۱۳۹۵ منتشر نموده است.
- ۱۶۳ مالیات سرانه و تأثیر آن در گرایش به اسلام
بخش اول، مقدمهٔ مترجم بر چاپ نخست جزیه در اسلام
(*Conversion and the Poll Tax in Early Islam*)، نوشتهٔ دانیل دِنِت
(Daniel C. Dennett Jr.) است که کتاب‌فروشی ادبیه (تبریز) با
همکاری مؤسسهٔ فرانکلین در سال ۱۳۴۰ منتشر کرده است. بخش
دوم، دیباچهٔ مترجم بر چاپ دوم همان اثر است که با عنوان مالیات
سرانه و تأثیر آن در گرایش به اسلام در سال ۱۳۵۴ در انتشارات
خوارزمی منتشر شده است.
- ۱۹۵ خزران
بخش اول، مقدمهٔ مترجم بر چاپ نخست خزران (*The Thirteenth
Tribe*)، نوشتهٔ آرتور کستلر (Arthur Koestler) است که انتشارات
خوارزمی در سال ۱۳۶۱ منتشر کرده و بخش دوم، دیباچهٔ مترجم
بر چاپ دوم این اثر است که همان نشر در سال ۱۳۷۴ منتشر نموده
است.
- ۲۲۱ مختصر حقوق مدنی
دیباچهٔ ویراست نخست مختصر حقوق مدنی است که انتشارات

آموزشگاه عالی حسابداری شرکت ملی نفت ایران در سال ۱۳۴۸ منتشر کرده است.

۲۲۹ نفت ما و مسائل حقوقی آن

مقدمه‌ای کوتاه بر چاپ‌های سه‌گانه نفت ما و مسائل حقوقی آن است که به ترتیب توسط مدرسه عالی حسابداری و علوم مالی (۱۳۴۹) و ۱۳۵۳ و انتشارات خوارزمی (۱۳۵۷) منتشر شده است. بخش اول این مقدمه به چاپ اول و بخش دوم به چاپ سوم مربوط است.

۲۳۵ هیاو بر سر هیچ

دیباچه و پیش‌درآمد هیاو بر سر هیچ (مبالغه مستعار): بررسی مدارک مورد استناد شیوخ در ادعا بر جزایر تُنب کوچک، تُنب بزرگ و ابوموسی است که چاپ نخست آن، ذیل عنوان مبالغه مستعار: اسناد بریتانیا و ادعای شیوخ بر جزایر تُنب و ابوموسی، توسط دفتر خدمات حقوقی بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۷۳ منتشر شد و ویراست دوم آن را نشر کارنامه در سال ۱۳۸۰ منتشر کرد.

۲۴۵ درس‌هایی از داوری‌های نفتی

دو دیباچه کوتاه بر دفترهای درس‌هایی از داوری‌های نفتی است. بخش اول شامل دیباچه دفتر اول است که نخستین بار با عنوان «قانون حاکم» توسط دفتر خدمات حقوقی بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۷۴ منتشر شده است. بخش دوم نیز شامل دیباچه دفتر دوم است و نخستین بار با عنوان «ملی کردن و غرامت» به همت نشر کارنامه در سال ۱۳۸۴ منتشر گردیده است.

۲۵۱ در هوای حق و عدالت

پیش‌گفتار بر چاپ نخست در هوای حق و عدالت است که نشر کارنامه در سال ۱۳۸۱ منتشر کرده است.

- ۲۶۷ .. در خانه اگر کس است
 دیباچه بر چاپ نخست در خانه اگر کس است که شامل فصل‌های نهم و دهم کتاب در هوای حق و عدالت به همراه ترجمهٔ اعلامیهٔ جهانی حقوق بشر، «میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی» و «میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی» است و نشر کارنامه در سال ۱۳۸۲ منتشر کرده است.
- ۲۷۵ .. حق و سوءاستفاده از آن
 مقدمه بر چاپ نخست حق و سوءاستفاده از آن است که نشر کارنامه در سال ۱۳۹۷ منتشر کرده است.
- ۲۹۱ .. سلوک‌الملوک
 مقدمه بر تصحیح سلوک‌الملوک فضل‌الله روزبهان خنجی اصفهانی است که انتشارات خوارزمی در سال ۱۳۶۲ منتشر کرده است.
- ۳۳۹ .. انرژی و عدالت
 بخش اول، دیباچه بر ترجمهٔ انرژی و عدالت (*Energy and Equity*)، نوشتهٔ ایوان ایللیچ (Ivan Illich) است که مؤسسهٔ انتشارات علمی دانشگاه صنعتی آریامهر در سال ۱۳۵۶ منتشر کرده و بخش دوم، پیش‌گفتاری کوتاه بر چاپ دوم همان اثر است که مؤسسهٔ مطالعات بین‌المللی انرژی در سال ۱۳۷۳ منتشر نموده است.
- ۳۵۳ .. چهار مقاله دربارهٔ آزادی
 مقدمهٔ مترجم بر چاپ نخست چهار مقاله دربارهٔ آزادی (*Four Essays on Liberty*)، نوشتهٔ آیزایا برلین (Isaiah Berlin) است که انتشارات خوارزمی در سال ۱۳۶۸ منتشر کرده است.

یادداشت

تا در این باغی به شکرِ این که داری «برگ و بار»
برگ می باید فشاند و بار می باید کشید

— صائب تبریزی

کتاب پیش رو مجموعهٔ مقدمه‌هایی است که استاد محمدعلی موحد — مورخ، حقوق‌دان، ادیب، مصحح و مترجم برجستهٔ معاصر — در طول هفت دهه بر آثار متعدد و ممتازِ خود نوشته‌اند. این مجموعه در دو دفتر تدوین و تنظیم شده است:

برگ و بار در باب تاریخ، حقوق و اندیشه
گوهر معنا در باب ادب و عرفان

در هر دفتر، بنا به موضوع، ابتدا مقدمه‌های استاد بر آثار تألیفی و سپس مقدمه‌های ایشان بر ترجمه‌ها و تصحیح‌ها به ترتیب نخستین سال انتشار آمده است. شاید به نظر برسد که این تقسیم‌بندی خالی از اشکال نیست و چه بسا برخی تقسیم‌بندی دیگری را بپسندند. مشخصات کتاب‌شناختی هر اثر به صورت توصیفی در فهرست ابتدای کتاب نمایان است. شایان ذکر است که برخی از آثار ایشان، مثل تک‌نگاری شمس تبریزی، مقدمه ندارد. همچنین بخش‌های غیرضروری برخی از مقدمه‌ها که به نظر می‌رسید از حوصلهٔ خوانندگان این کتاب بیرون باشد حذف شده است، مانند بخش مربوط به شناخت و اختلاف نسخه‌ها از مقدمهٔ مستوفای تصحیح مثنوی. از آن جا که فاصلهٔ زمانی میان نگارش برخی از این مقدمه‌ها به چندین دهه می‌رسید، بایسته می‌نمود که دستور خط و شیوهٔ استناد در سراسر

این مجموعه حتی المقدور یکدست شود. با این حال، به اقتضای ماهیت متن‌ها، در مواردی اعمال تمام و کمال این ملاحظاتِ صوری شدنی نبود.

در سنت فرهنگی ما در گذشته برای مبتدیان و طالبان علم کتاب‌هایی در موضوعات گوناگون به نام «جامع‌المقدمات» تألیف و تدوین می‌شد که در مراکز علمی و به‌خصوص حوزه‌ها شهرت بسیار داشت. اما جامع‌المقدمات استاد موحد، این نادرهٔ پرورده در دو مکتب سنتی و مدرن، از لونی دیگر است. این کتاب که می‌توان آن را مروری بر منظومهٔ فکری و کارنامهٔ پژوهشی استاد دانست، افزون بر عموم اهل علم، به‌خصوص به کار خوانندگان جوانی می‌آید که به دنبال راهنمای مناسبی برای مطالعهٔ آثار ایشان‌اند.

خواب آشفته نفت

وَالْتَفَطُ امْرَأَةً زَانِيَةً لَا خَيْرَ فِيهَا، أَوْ مَالٌ حَرَامٌ... وَمَنْ رَأَى أَنَّهُ صَبَّ عَلَيْهِ، فَإِنَّهُ يُصِيبُهُ نَائِبَةٌ مِنَ السُّلْطَانِ. وَالتَّفَطُ شُرُورٌ وَأُنْكَادٌ وَخُرُوبٌ.^۱

قرن بیستم که اینک سال‌های آخر آن را می‌گذرانیم آستان سه انقلاب یا سه حرکت مهم اجتماعی و سیاسی در ایران بود. از این سه حرکت یکی (نهضت مشروطه) در ربع اول قرن و دیگری (نهضت ملی) در نیمه و سومی (انقلاب اسلامی) در ربع آخر آن اتفاق افتاد. دو حرکت اول و سوم به تغییر نظام حکومتی انجامید و حرکت دوم نیز تا آستانه تغییر نظام پیش رفت و همچون مادری پس از تحمل رنج‌های بارداری، درست در آخرین لحظات، بچه خود را سقط کرد و چه بسا اگر در واپسین گام ناکام نمی‌شد انقلاب سوم اتفاق نمی‌افتاد و یا اگر می‌افتاد به این شکل نبود.

حرکت دوم به نام نفت آغاز شد و برای نفت اوج گرفت و هم در مصاف نفت فروماند. راستش را بخواهید ایران از آغاز تا انجام این قرن، سراسر، در گیرودار نفت بود. قرن بیستم برای ما با امتیازنامه داری (سال ۱۹۰۱) آغاز شد و حوادث و ماجراهای بعدی، خواه و ناخواه، مستقیم و یا غیرمستقیم، در دود و تفِ نفت، و گاهی در آتش آن، فروپيچید

۱ تعطیرالانام فی تعبیرالنمام، ج ۲، ص ۳۷۴.

و اینکه که به پایان قرن رسیده‌ایم سرنوشت ما هنوز سخت با نفت گره خورده است.

پیشینیان ما گفته بودند که نفت نشان از آشفتگی‌ها و درگیری‌ها دارد. هر که نفت در خواب ببند به مصیبتی گرفتار آید. نفت زن بی حفاظِ بلایه کار است که سرکردن با او دشوار است. اگر از دست بگذاری و غفلت کنی چه‌ها که نکند! نفت مال حرام بی سرانجام است. بدنامی دارد و عاقبت ندارد. خواب نفت خبر می‌دهد که گرفتاری سیاسی (نَائِيَّةٌ مِنَ السُّلْطَانِ) در راه است!

ما می‌گفتیم که این حرف‌ها خرافات است. می‌گفتیم که این مدعیان تعبیر خواب در دنیای قدیم گرفتار اوهام خویش بوده‌اند. نفت و فساد و بدبختی؟ نفت و جنگ و زدو خورد؟ این حرف‌ها یعنی چه؟ از آن‌گاه که در اوایل قرن بوی نفت از این منطقه برخاست دیدیم که پیران ما راست می‌گفته‌اند و آن‌گاه که در اواخر قرن درهای دوزخ بر فراز خلیج فارس باز شد و غریو سهمگین آتشبارها و نهیب سقوطِ موشک‌ها سایه وحشت و مرگ بر آب‌های نیلگون افکند، نه تنها مسافران هواپیمای ایرباس که همه ماهیان دریا و اشتران صحرا و نخلستان‌های بصره و نیزارهای بطایح نیز دریافتند که نفت چگونه ممکن است به جنگ و زدو خورد و آفت و بلا تعبیر شود!

دستاویزی تازه برای مداخله‌جویی

پیدا شدن علایقی در زمینه نفت برای قدرت‌های بزرگ پدیده تازه‌ای بود که در سرتاسر قرن بر رویدادهای سیاسی این منطقه از جهان سایه افکند. من در جایی دیگر نمونه‌هایی از تأثیرگذاری نفت در مسائل مربوط به ایران را آورده‌ام:

دولت‌های بزرگ با استناد به منافع اتباع خود برای مداخلات سیاسی در